

TARPAI JÓZSEF:^{*}
Turisztikai desztinációs menedzsment kialakítása
az ukrán–magyar határ régióban

Abstract

The overall objective of this study is to create a competitive and sustainable tourism destination in the border area of Hungary (Szabolcs-Szatmár-Bereg) and the Ukraine (Zakarpattya). This destination should offer a complex visitor experience for the tourists arriving to the area. In order to reach the general objective two specific objectives shall be met: create a professional Tourism Destination Management Organisation with relevant competence of for the project area; carry out complex tourism projects in the project area in order to increase the competitiveness of the tourism attractions. From tourism point of view a general and effective marketing activity for the region is missing, potential visitors simply do not know why to come to the area.

1. Bevezetés

A turizmus fejlesztése nemcsak Ukrajna számára prioritás, hanem a környező országok és az EU számára is. Fontos szerepe van a külkereskedelmi mérleg javításában, és jelentős mértékben járul hozzá a területi kiegyenlítődéshez, mellyel egy időben az életminőségre is pozitív hatással van (TDM MK, 2008). A határ menti együttműködési programok egyik kiemelt prioritása a turizmusfejlesztés, ami remek alkalmat kínál az EU és a vele szomszédos területek számára közös turisztikai régió kialakítására.

Kárpátalja megye természeti, kulturális és történelmi emlékhelyeit tekintve turisztikai szempontból népszerű régió. Területi adottságai révén kellemes pihenési, kikapcsolódási lehetőséget biztosít mind a belföldi, mind pedig a külföldi turisták számára. Nyári időszakban a hegyek, valamint az ásványvízforrások és gyógyvizek, téli időszakban pedig a sí turizmus szerepe jelentős. A történelmi műemlékek – munkácsi és ungvári vár, huszti várrom, Vereckei-emlékjel, Perényi- és Bethlen-kastély, középkori templomok – az év minden szakában sok turistát vonzanak. A megye kiemelkedő turisztikai adottságai tehát, elsősorban abban nyilvánulnak meg, hogy az év minden szakában képes turisztikai attrakcióval szolgálni (Tarpai J. 2009).

Kárpátalja megye délnyugaton Szabolcs-Szatmár-Bereg megyével (Észak-alföldi régió) határos (130 km), melynek turisztikai adottságai nagyon hasonlóak Kárpátalja alföldi területeinek turisztikai adottságaihoz. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy Kárpátalja említett területén főleg magyar nemzetiségű lakosság él (nagyszőlősi, beregszászi, ungvári járás). A régió legnépszerűbb turisztikai attrakciói az örökség turizmus hagyatékaira épülnek.

A kárpátaljai és a vele szomszédos magyar határtérségben a turizmus legfőbb hiányossága a régió turisztikai fejlesztéséért és menedzsmentjéért felelős szervezet hiánya. Visszahúzó tényezőként értékelhető szintén az, hogy sok esetben hiányzik a különböző turisztikai szolgáltatók közötti együttműködés, a hatékony marketing kommunikáció, a jól képzett, több nyelven beszélő szakemberbázis, valamint a közös fellépés az érdekvégyesítésért (Tarpai–Dancs 2008). A határ nehézkes átjárhatósága szintén jelentős korlátozó probléma. E hiányosságok felszámolásában lehetne jelentős szerepe a TDM rendszer kialakításának, valamint közös TDM szervezetek létrehozásának.

^{*} II. éves PhD-hallgató – Pécsi Tudományegyetem TTK Földtudományok Doktori Iskola.

2. A turisztikai együttműködések jelenlegi helyzete az ukrán–magyar határ régióban

A turisztikai szektor irányítása Kárpátalján és a magyarországi részen. A turisztikai szektorban, Ukrajnában nem igazán érvényesül a szubszidiaritás elve. Tourinform hálózat nem működik, szerepét a járási közigazgatási hivatalok turisztikai osztályai próbálják betölteni, több-kevesebb sikerrel. A járási osztályok szintén szervezetileg alárendelt helyzetben vannak: megyei szinten a turisztikai főosztálynak, ez pedig az illetékes minisztériumnak. Ezért a döntések és irányelvek, a szovjetrendszer hagyatékaként, mindig felülről lefelé irányulnak és nem fordítva. A megyére kiterjedő, a turizmus fejlesztését előirányzó 2002–2010-es program is felsőbb utasításra készült, igaz a megyei turisztikai főosztály közreműködésével. A programban megfogalmazott célok általános érvényűek és főként a megye elvárásait tükrözik, egyáltalán nem fordítanak figyelmet járási, települési sajátosságokra. A program főbb célkitűzései: a falusi-, aktív- és egészségturizmus fejlesztése Kárpátalján, az idegenforgalmi szálláshelyek befogadóképességének és színvonalának javítása, a turisztikában tevékenykedő kis- és középvállalkozások fejlesztése, befektetés ösztönzés, infrastrukturális fejlesztések.

A fejlesztések megvalósításánál csak helyi költségvetési tételek vehetők igénybe, esetlegesen éttermek/szállodák építésénél hazai vagy külföldi befektetők tőkés. A pályázati lehetőségek minimálisak, vagy egyáltalán nincsenek. A nonprofit vagy helyi kezdeményezésű turisztikai szervezetek semmilyen állami támogatást nem kapnak. Ezért is jelenik meg fontos igényként a határon átnyúló turisztikai projektekben való részvétel mértékének fokozása, mind helyi mind pedig megyei szinten.

Az Észak-Alföldi turisztikai régió szintén nem alulról építkező, szervesen összenőtt, hanem központi irányítás által kialakított egység, amely többé-kevésbé figyelembe veszi a helyi sajátosságokat. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzaton belül Turisztikai Hivatal működik, amelyhez három tourinform iroda tartozik.

Interregionális turisztikai együttműködés. Kárpátalja megye és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 2003 februárjában fogadta el a magyar–ukrán határtérség közös fejlesztési koncepcióját. Ennek első prioritása a gazdasági együttműködés fejlesztése, ezen belül is közös turizmusfejlesztési programok rendezése, turisztikai potenciálok közös marketingje. 2004-ben a két megyei tanács Tacis program keretében hozta létre az Ukrán–Magyar Területfejlesztési Irodát, melynek alapvető küldetése a fejlesztési koncepció céljainak megvalósítása. Az Iroda Ungváron került kialakításra szoros partnerségben a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Fejlesztési Ügynökséggel.

1. táblázat. Néhány sikeres együttműködésben megvalósult határon átnyúló turisztikai projekt

Projekt megnevezése	Pályázó és Partnere	Támogató
Határon átnyúló műemlék- és turistautak	Sz.-Sz.-B. Megyei Fejlesztési Ügynökség Ukrán–Magyar Területfejlesztési Iroda	Phare CBC
Határon átnyúló turisztikai kapcsolatok kialakítása	Sz.-Sz.-B. Megyei Fejlesztési Ügynökség Ukrán–Magyar Területfejlesztési Iroda	HU-SK-UA szomszéd-sági program
Turisztikai Információs Iroda kialakítása Kárpátalján	Ukrán–Magyar Területfejlesztési Iroda Sz.-Sz.-B. Megyei Fejlesztési Ügynökség Falusi Turizmus Szövetség Sz.-Sz.-B. Megyei Szervezete	HU-SK-UA szomszéd-sági program
Turisztikai szakemberképzés a Kárpát-medencében	Ukrán–Magyar Területfejlesztési Iroda Nyíregyházi Főiskola Budapesti Gazdasági Főiskola	Új Kézfogas Közalapítvány
Idegenvezetői képzés	Ukrán–Magyar Területfejlesztési Iroda Ungvári Nemzeti Egyetem Nyíregyházi Főiskola	Gazdasági Minisztérium

Forrás: saját szerkesztés

Az együttműködés a turisztikai kiállításokon való közös megjelenéstől a közös pályázatokig bezáróan sikeres. A Phare, az Interreg és a Szomszédzsági programok szinte mind egyikében találunk sikeres együttműködésben megvalósult turisztikai projekteket.

A megyei együttműködésen kívül jelentő szerepet töltenek be az önkormányzati együttműködések, melyek főként a testvér-települési megállapodásokra épülnek. A településeknél hagyományossá vált falunapokat egyre inkább felváltják a különböző fesztiválok: eperfesztivál, szilvalekvárfőző fesztivál, brinza fesztivál, böllérversenly, borfesztiválok, melyek szintén sok turistát vonzanak a megyébe, a testvértelepülések aktív részvételének köszönhetően a határokon túlról is.

A sikeresen együttműködő irodák, turisztikai és civil szervezetek, kistérségek és önkormányzatok tapasztalata és kapcsolatrendszere, valamint az a tény, hogy a Magyarországon már évek óta sikeresen működő tourinform irodák hálózatának mintájára 2006-ban a kárpátaljai Beregszászon is sor került turisztikai információs iroda kialakítására, jó alapot kínál közös TDM szervezet beindításához.

Infrastruktúra. Kárpátalja többé-kevésbé fejlett (az utak minőségétől eltekintve) közlekedési hálózattal rendelkezik. Autóút hálózatának hossza 3,5 ezer km-t tesz ki, melynek 97%-a kemény borítású. A Csap–Kijev főútvonal köti össze Kárpátalját a szomszédos megyékkel és a fővárossal.

A megye vasúthálózata 1476 km hosszú, ebből 785 km főútvonal, melyeknek fele vilamosított. A legfontosabb vasútvonal a Csap–Bátyu–Munkács–Lemberg–Kijev. A területnek vasúti összeköttetése van Magyarországgal az Intercity járatokon keresztül.

Kárpátalján vezet keresztül az Európát és Ázsiát összekötő – Lisszabon–Trieszt–Ljubljana–Budapest–Kijev–Volográd útvonalú – 5-ös számú nemzetközi közlekedési folyosó. Ennek magyarországi része az M3-as autópálya, mely a tervek szerint 2012-re eléri az ukrán–magyar határt.

Az ukrán–magyar határon öt határátkelőhely és ellenőrző pont működik, ezek közül vannak olyanok, amelyek csak vasúti teherforgalmat bonyolítanak, így a turistaforgalom szempontjából nem játszanak szerepet. Az Ukrajna és a Magyarország között működő, személyforgalmat is bonyolító határátkelőhelyek a következők: „Tisza” Csap (Csop) – Záhony, Harangláb (Dzvinkove) – Lónya, Kaszony (Kosino) – Barabás, Asztély (Luzsánka) – Beregsurány, Tiszaújlak (Vilok) – Tiszabecs (Tarpai J. 2009).

Az ukrán–magyar határtérség magyar oldalán elhelyezkedő Bereg, közúton a fővárostól 280–300 km-re fekszik, két útvonalon érhető el: Nyíregyháza, Vásárosnamény felől a 41-es főúton, vagy délről, a Szatmár felől, Debrecen irányából, a 471-es úton. A 41-es főúton Kárpátalja irányába, a 2005-ben korszerűen felújított Beregsurányi határátkelőn át, Beregszász felé egyre nő a közúti forgalom. Vasúton a megye egyetlen jól megközelíthető városa a megyeszékhely. A határtérség vasúton történő elérésére a turizmust nem lehet építeni. Vásárosnaményig, a mindössze 60 km-es távot a járatok majdnem két óra alatt teszik meg. Vásárosnaménytől a falvak irányába a buszcsatlakozás is nagyon körülményes (Bácskainé Pristyák E. 2008). A vásárosnaményi Tisza-híd lábánál folyami kikötő található. Jelentős kerékpárúthálózat került kiépítésre a térségben.

3. A TDM rendszer kialakításának lehetőségei az ukrán–magyar határ régióban

Napjainkban a turisztikai piac egyenlő a turisztikai termékek „vásárával”, hiszen a turisták manapság nem csupán cél, hanem sokkal inkább élményorientáltak. Ezért is jelentkezik kiemelt problémaként, hogy sok esetben hiányzik a fogadóterületek turizmusának fejlesztéséért és menedzsmentjéért egyértelmű kompetenciákkal, szakismerettel és megfelelő finanszírozással rendelkező, összehangolt szervezeti rendszer – azaz maga a turisztikai

desztinációs menedzsment. A desztináció sokféle szereplőt foglal magába, mint pl. a helyi önkormányzatok, attrakciók és szolgáltatások tulajdonosai, üzemeltetői, helyi turisztikai konzorciumok és partnerségek, civil szervezetek, vállalkozásokat támogató intézmények, turisztikai fejlesztő intézmények, szervezetek stb. (Tózsér 2007). Ha e szereplők között hiányos a kapcsolat, nincsenek egymással összefüggésben, minden kétséget kizáróan az optimálisnál csak alacsonyabb minőségű szolgáltatást nyújthatnak.

Az ukrán–magyar határszakasz közös hagyományokon és kulturális alapokon nyugvó turisztikai potenciállal rendelkezik. Ezért a turizmusban rejlő lehetőségek kiaknázása érdekében célszerű lenne egy közös turisztikai desztinációs menedzsment és koordinációs rendszer kialakítása a térségben, a turisztikai termék jobb „eladhatósága” érdekében.

A létrejövő TDM szervezet tevékenységén keresztül a **turisztikai célterületeket érintő alábbi legfontosabb feladatsoportok** ellátására lenne mód:

- Turisztikai tervezés, termék- és vonzerőfejlesztés.
- Turisztikai információszolgáltatási, informatikai rendszer kialakítása és működtetése.
- Marketing és kommunikációs kampányok tervezése (összehangolása, együttműködés) és gyakorlati megvalósítása (a régió turisztikai szereplői a turisztikai termékek fejlesztésével és piacra juttatásával kapcsolatos feladatainak ellátására egységes, összehangolt rendszert alakítsanak ki helyi és területi szinten).
- Turisztikai adatszolgáltatás, kutatás és monitoring-rendszer működtetése.
- Emberi erőforrás-fejlesztés: képzések, továbbképzési programok, szakmai tanulmányutak, konferenciák, szakmai találkozók szervezése, szemléletformálás.
- Menedzsment és egyéb adminisztratív feladatok biztosítása.
- A turisztikai szereplők tevékenységeinek összehangolása, a költségek csökkentése és működésük hatékonyságának növelése érdekében (partnerség és hálózatmenedzsment).

A rendszer kialakítására remek alkalmat kínál a Magyarország–Szlovákia–Románia–Ukrajna ENPI CBC 2007–2013 program, melynek egyik prioritása az összehangolt turizmusfejlesztés. A megvalósításra szánt keretösszeg meghaladja a 2 millió eurót.

A TDM rendszer kialakításában kiemelt feladat három alapelv érvényesítése: a fenntarthatóság megteremtése, a versenyképesség megteremtése valamint a területi szempontok érvényesítése. A felsorolt alapelvek érvényesülését akkor lehet elvárni, ha annak irányítását és koordinálását egy olyan szervezet végzi, melynek munkájában az összes szereplő részt vesz, vagy legalábbis képviselteti magát. A TDM szervezet legfontosabb feladatai a következők (TDM MK 2008): együttműködés kialakítása és fenntartása, információgyűjtés és terjesztés, turisztikai termékfejlesztés, projektmenedzsment, beruházás ösztönzés, pályázatokon való részvétel, humán erőforrás menedzsment, tanácsadás.

A felsorolt feladatok megvalósítása és az összehangolt turizmusfejlesztés érdekében szükség van egy közös TDM szervezet megalakulására Kárpátalján és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

A térségi vonzerők termékké alakítása. Az egyes települések, tájegységek turizmusa piaci értelemben akkor működik manapság sikeresen, ha a térségben található vonzerőket sikerül termékké alakítani, a termékeket desztinációba ágyazottan piacra juttatni, végül a piacon értékesíteni. Ahhoz, hogy egy vonzerő jó eséllyel induljon harcba a hazai és nemzetközi turisztikai piacon, első lépésben termékképessé kell fejleszteni. A táj szépsége, például akár Kárpátalja megye vonatkozásában is, csak önmagában nem bír elegendő vonzerővel. Hiába vannak történelmi műemlékek, síelésre alkalmas hegyek, tiszta vízű hegyi patakok, mindezek turisztikai értelemben hasznosítható vonzerővé csak fejlesztések révén válhatnak. A vonzerőt olyan tulajdonságokkal kell felruházni, mely úgymond „fogyszathatóvá” teszi a benne rejlő élményt. Ennek megvalósítására egységes adatbázis kialakítására van szükség közös turisztikai csomagokkal meghirdetve, mely a TDM szervezet honlapján az érintett

országok nyelvén, valamint angolul is megjelenik. Egységes programcsomagokat a gyógyturizmus, az örökségturizmus, az ökoturizmus, a vallási turizmus, a falusi turizmus, az extrém- és aktív turizmus, a kulturális- és rendezvényturizmus területén célszerű kialakítani.

A TDM működésének gyakorlatban történő megismerése elősegíti a partnerszervezetek közötti kommunikáció felerősítését, bővíti a turizmus szereplőinek szakmai felkészültségét és elősegíti egymás termékeinek megismerését. Ezen kívül fontos szempont a turisztikai oktatást végző intézmények közötti kapcsolatok fejlesztése, a továbbképzési lehetőségek megismerése, valamint a nyelvtanulás és a nyelvismeret bővítése a régiók turisztikai szakembereinek vonatkozásában. Ennek megvalósításában fontos partner lehet az Ungvári Nemzeti Egyetem, valamint a Nyíregyházi Főiskola.

4. Befejezés

A TDM rendszer kialakítása jelentős mérföldkő a turisztikai intézményrendszer átalakításában. A folyamat eredményeként ugyanis olyan **turisztikai desztinációs menedzsment szervezeteket, illetve a turisztikai szereplőket összekapcsoló hálózatok jöhetnek létre**, melyek alulról fölfelé építkezve, az önkormányzat, a turizmusban érdekelt vállalkozások, a lakosság, valamint szakmai és civil szervezetek önkéntességén alapuló egységként működnek, és a marketingen, illetve az információszolgáltatáson túl a termékfejlesztés és az adott térség összes turisztikával kapcsolatos szakmai és menedzsmentfeladatait ellájták. Fontos szempont, hogy a TDM rendszer kialakításához a már meglévő „alapot” kel felhasználni, tartalmilag és minőségileg úgy átszervezve a különböző egységeket, hogy az így létrejövő rendszer képes legyen ellátni a desztináció menedzsment szervezet feladatait (például a beregszászi és nyíregyházi tourinform irodák).

Természetesen a határon átnyúló együttműködések kialakítását határokon belüli működő TDM hálózat kialakításának kellene megelőznie. A felsorolt feladatok megvalósítása és az összehangolt turizmusfejlesztés érdekében TDM szervezet megalakulására van szükség Kárpátalján és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

Ukrajna vonatkozásában ez számos esetben ma még akadályokba ütközik. Állami szinten egyelőre nem ismerték fel ennek fontosságát, viszont helyi kezdeményezésként, a határ menti együttműködési programok keretében jó eséllyel elindítható egy cselekvési program, amely az európai uniós tapasztalatokra építve, jó eséllyel terjedhet tovább Kárpátalja megyehatárain kívül Ukrajna egész területére.

Irodalomjegyzék

- TDM működési kézikönyv. Heller Farkas Főiskola, Budapest, 2008.
- Tarpai József* (2009): A népművészet és vallási élet szerepe a turizmusban Kárpátalján. Turisztikai Desztináció „Desztinációs Menedzsment”. Szerkesztő: Hanusz Árpád. Nyíregyháza.
- Tarpai József–Dancs Karola* (2008): Turisztikai együttműködések a magyar–ukrán határ mentén, Magyar–ukrán határrégió. MTA RKK, Debrecen.
- Tarpai József* (2009): Kárpátaljai turistaforgalom: kiutazó, beutazó és belföldi turizmus. In: A VIKEK évkönyve 2009. A II. Régiók a Kárpát-medencén innen és túl konferenciai tanulmányai. Szerk.: Dr. habil. Gulyás László. Szeged–Kaposvár.
- Tózsér Anett* (2007): A turizmus korszerű irányításának rendszere: a desztináció menedzsment.
- Filepné Nagy Éva–Gazda László* (2004): A Magyar–Román–Ukrán Interregió társadalmi-gazdasági helyzetlemezése és fejlesztési célrendszere. Comitatus Önkormányzati szemle, 2004. 01. 02.
- Bácskainé Pristyák Erika* (2008): A beregi térség lehetséges TDM modellje. In: A turizmus szerepe a kistérségek és a régiók gazdasági felzárkóztatásában. Szerk.: Dr. Hanusz Árpád. Nyíregyháza.
- www.matur.hu/ufiles/dok/444/1/1/DM_korszeru_turizmusiranyitas_cikk_1.doc
- www.destour.info